فصلنامه توسعه اجتماعی (توسعه انسانی سابق)، دوره ۲۰، شماره ۲، زمستان ۱۴۰۴، صفحات ۲۰۰-۱۷۹

بررسی تجربه زیسته زنان طلبه در ایران پس از انقلاب (مطالعه موردی: حوزه‌های علمیه خواهران شهر تهران)

سیده لیلا فاطمی[۱]، دکتر مهراب صادق‌نیا[۲]، دکتر الله‌کرم کرمی‌پور[۳]

تاریخ وصول: ۱۴۰۳/۱۱/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۲/۹

چکیده:

زنان طلبه در حوزه‌های علمیه به‌عنوان بخشی از کنشگران تأثیرگذار دینی در جامعه مورد توجه قرار گرفته‌اند؛ از این جهت فهم جهان‌زیست آنان معنادار و قابل بحث است. این پژوهش با هدف بررسی تجربه زیسته زنان طلبه در ایران پس از انقلاب و مطالعه موردی حوزه‌های علمیه خواهران شهر تهران انجام گرفت. این تحقیق با رویکرد کیفی و با روش تحلیل مضمون، با تکنیک مصاحبه‌ی نیمه ساختار یافته عمیق انجام شد. جامعه پژوهش تمامی زنان طلبه در حوزه‌های علمیه شهر تهران بود که از طریق نمونه‌گیری هدفمند و با ۱۵ نفر مصاحبه و به اشباع رسید. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار MAXQDA 2020 استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که تجربیات زیسته زنان طلبه شامل ۲۳ مؤلفه و دارای ابعاد چهارگانه: انگیزه زنان طلبه از ورود به حوزه، تصوات آنان قبل از ورود به عالم طلبگی، تجربیات آن‌ها که شامل جهان طلبگی و جهان زیستی بوده است و تحولات و تغییرات در سبک زندگی آنان در فرایند چهل ساله است؛ که با نزدیک شدن به نظام معانی در دوره‌های متفاوت از جهان‌زیست متنوع هر کدام از مصاحبه‌شونده‌ها، همراه با اشتراکاتشان، تغییرات را مشاهده نموده، به توصیف و معناکاوی آن پرداخته است. نتایج پژوهش نشان داد که انگیزه‌های اولیه زنان طلبه عمدتاً ناشی از علایق مذهبی و خانوادگی است. این زنان به دنبال تجربیات عمیق معنوی و رشد شخصی هستند. با پیشرفت در نظام آموزشی، انگیزه‌های جدیدی مانند نیاز به تخصص و همدلی با مشکلات اجتماعی در آن‌ها شکل خواهد گرفت.

مفاهیم کلیدی: *زنان طلبه، سبک زندگی طلبگی، تجربه زیسته، زنان طلبه، سبک زندگی*

---

[۱] دانشجوی دکتری، گروه دین‌پژوهی، دانشکده ادیان، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران eyyedehleila@gmail.com

[۲] دانشیار گروه ادیان ابراهیمی، دانشکده ادیان، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران (نویسنده مسئول) mehrabsadeghniam@gmail.com

[۳] استادیار گروه دین‌پژوهی، دانشکده ادیان، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران karamip49@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله

تجربه زیسته، از منظر پدیدارشناسی، مفهومی پیچیده است که در بر گیرنده آگاهی فرد از دنیای پیرامون، شامل اشیاء فیزیکی، ارزش‌ها، حالات روانی، فعالیت‌ها و احساسات می‌باشد *(Jackson & et. al, 2018)*. موقعیت‌های اجتماعی گوناگون تجربه‌های متفاوتی را برای افراد رقم می‌زند که در نگاه و تعیین زندگی آنان در آینده تأثیرگذار است. این موضوع در مورد زنان به دلیل حضور در فضای اجتماعی و پذیرش نقش‌های گوناگون شغلی و آموزشی نمود بیشتری دارد. یکی از حیطه‌های کسب تجربه و شکل‌گیری تجربه زیسته برای زنان محیط‌های آموزشی در سطوح عالی همچون دانشگاه و حوزه‌های علمیه است. هر کدام از فضاهای آموزشی مطرح شده با توجه به ماهیت خود نوع تجربه زیسته متفاوتی را به وجود می‌آورد. به‌عبارتی حوزه‌های علمیه کانون اصلی تجربه‌زیسته زنان طلبه است. طلبگی به‌عنوان یک نظام معرفتی در رابطه با جهان بیرونی اهمیت دارد. این نظام معرفتی به طلاب و حوزه علمیه به‌عنوان یک نهاد آموزشی و تربیتی دینی معنا معنا می‌بخشد (*Heydarpour, 2017*). دنیای قابل مشاهده برای طلبه دارای ویژگی‌هایی است که از تربیت حوزوی ناشی می‌شود. هرچند که فرهنگ‌های خانوادگی و قومی نیز مؤثرند، تربیت حوزوی بر تمامی جنبه‌های زندگی طلاب تأثیر دارد و آن‌ها را به سمت سعادت هدایت می‌کند.

زی طلبگی، مفهومی فراگیر است که زندگی طلبه، فردی را که در مسیر کسب دانش دینی و فضایل اخلاقی گام برمی‌دارد، شکل می‌دهد. حوزه علمیه، نه تنها مکانی برای تحصیل علوم دینی است، بلکه فضایی جامع برای زندگی اجتماعی، عبادی و اوقات فراغت طلاب به شمار می‌رود. در این محیط، طلبه نه تنها دانش می‌آموزد، بلکه آداب و عادات خود را تحت تأثیر تعالیم حوزوی شکل می‌دهد. این سازمان، تأثیرات عمیقی بر زندگی فردی و اجتماعی طلبه دارد، به گونه‌ای که رفتار، کردار، شغل، روابط اجتماعی و حتی سبک لباس و ادبیات او را تحت تأثیر قرار می‌دهد *(Nouri Alamzadeh, 2018)*. ورود زنان به حوزه‌های علمیه از تغییرات اجتماعی پس‌از وقوع انقلاب سال ۵۷ است. با پیروزی انقلاب اسلامی نخستین مراکز علمی و رسمی برای تحصیل زنان طلبه تأسیس گردید. به این ترتیب زنان فعالانه وارد عرصه اجتماعی دین شدند و به‌عنوان طلاب و دانش‌پژوهان علوم دینی، بخشی از کنشگران تأثیرگذار میدان دین در جامعه گردیدند؛ از این‌رو فهم جهان‌زیست آنان معنادار و مورد اهمیت قرار گرفت. نهاد آموزشی و تربیتی، نظام فکری نیروهای خود را شکل داده و در نهایت جهان معنایی آنان را بنا می‌کند. بعد از انقلاب

اسلامی یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های متولیان علمی و دینی آموزش زنان در حوزه‌های علمیه، سطح معیارسنجی علمی آنان و نیز نیاز جامعه اسلامی به عالمان دینی زن از گذشته تاکنون است. حوزه علمیه نیز به مثابه یک مرکز آموزشی و تربیتی به واسطه ماهیت دینی‌اش در صدد است که انسان ها را تربیت نموده و به سوی سعادت دنیوی و اخروی هدایت کند. با دسته‌بندی و طبقه‌بندی کنشگران، این امکان به وجود می‌آید تا تحلیلی درست‌تر و مناسب‌تر از جریان پیش روی دین‌ورزی در ایران پس از انقلاب برای تحقیقات بعدی ارائه دهد.

با آنکه در خصوص فضای طلبگی و حوزه تحقیقات گوناگونی انجام شده لیکن در خصوص شناسایی تجربه زیسته زنان در حوزه‌های علمیه و اینکه چه تغییراتی در درون انگیزه ها، سبک زندگی و نگرش آن‌ها به زندگی به وجود می آید انجام نشده است. بر این مبنا تحقیق حاضر به دنبال آن است تا به فهم تجربه‌زیسته زنان و به دنبال درک رفتار و آداب، سکنات و شیوه زندگی آن‌ها طلبه در چهل سال اخیر بپردازد. در حقیقت مسأله تحقیق آن است که تجربه زیسته طلبگی زنان در حوزه‌های علمیه چگونه است؟

مبانی نظری پژوهش

انگیزه

انگیزه حالت روانی انسان است که او را در جهت خاصی تجهیز کرده، به انجام رفتارهایی مشخص وادار می‌کند. انگیزه عبارت است از آمادگی یا گرایش درونی بالقوه برای پاسخ دادن به موقعیت یا محرک خاص بیرونی، از بین موقعیت‌ها و محرک‌های مختلف موجود (*Abbaszadeh Yakhforozan & et. al, 2018*). انگیزه عبارت است از نیروی اشتهاآور درونی. انگیزه وضعیت درونی ارگانیزم است که رفتار و تفکر فرد ناشی از آن است. انگیزه می‌تواند به‌طور ذاتی یا بیرونی باشد. انگیزه ذاتی به تمایل درونی برای انجام فعالیت‌ها به خاطر رضایت یا علاقه شخصی اطلاق می‌شود، در حالی که انگیزه بیرونی متأثر از عوامل خارجی مانند پاداش‌های مالی، نمرات، یا تشویق‌ها است (*Samimi & Firouzabadi, 2014*).

سبک زندگی

سبک زندگی به شیوه زندگی فرد، گروه‌ها، یا فرهنگ‌ها اشاره دارد و شامل ارزش‌ها، رفتارها و عادات روزمره است. سبک زندگی سالم برای حفظ سلامت جسمانی و روانی مهم

است و می‌تواند تحت تأثیر عوامل اجتماعی- اقتصادی، آموزش و محیط قرار گیرد. به‌طور متوسط، سبک زندگی شامل فعالیت‌های فیزیکی، تغذیه، روابط اجتماعی و تعادل کار و زندگی می‌شود. مطالعات نشان می‌دهد که سبک زندگی سالم می‌تواند خطر ابتلا به بیماری‌های مزمن مانند بیماری‌های قلبی و دیابت را کاهش داده و سلامت روانی را بهبود بخشد (*Miri & et. al, 2018*).

طلبه

آن‌که در حوزه علمیه مشغول تحصیل است. طلبگی به اشتغال به تحصیل این علوم در مدارس و حوزه‌های علمیه گفته می‌شود (*Anvari, 2010*). «طلبه» نیز جمع طالب است ولی در کاربرد فارسی در معنای مفرد و به معنای محصل و دانشجوی علوم دینی به کار می‌رود و به صورت طلاب جمع بسته می‌شود (*Dehkhoda, 2005*). طلبه کسی است که عمده زمان و توان خود را صرف رسالت‌های نهاد روحانیت گرداند. وابستگی چنین کسی به حوزه علمیه و صنف روحانی حقیقی است. در حالی که وابستگی کسی که درس حوزه خوانده و لباس روحانی پوشیده ولی به کسب و کار، ویرایش یا فعالیت اداری مشغول شده، به حوزه مجازی و به قول ادیبان به اعتبار ما کان است. طلبه دارای یک هویت و خود فردی و نیز دارای یک هویت و خود صنفی است، یعنی یک شخصیت حقیقیِ فردی و یک شخصیت حقوقی و صنفی دارد. به همین جهت، همان‌گونه که موظف به خودشناسی، خودآگاهی و خودسازی فردی است موظف به خودشناسی، خودآگاهی و خودسازی صنفی است. همان‌گونه که به‌عنوان یک انسان باید از ظرفیت‌ها، دارایی‌ها، فرصت‌ها، نیازها، استعدادها، بایسته‌ها، وظایف و کاستی‌های خود اطلاع داشته باشد به‌عنوان یک طلبه ـ یعنی به‌عنوان یکی از اعضای این گروه همکار ـ باید تصورات خود را از ظرفیت‌ها، دارایی‌ها، فرصت‌ها، نیازها، استعدادها، بایسته‌ها، وظایف و کاستی‌های حوزه و روحانیت اصلاح کند و به خودسازی صنفی بپردازد یعنی خود را برای انجام وظیفه در این صنف اجتماعی آماده سازد. همان‌گونه که به‌عنوان یک انسان به موفقیت و کمال انسانی خود می‌اندیشد به‌عنوان یک طلبه باید به موفقیت و کمال صنفی خود نیز توجه داشته باشد. بدین ترتیب باید دو آرمان را به موازات هم یعنی آرمان فردی و آرمان صنفی را دنبال کند.

برنامه‌ریزی برای یک شخص متوقف بر شناخت آن شخص است. برنامه‌ریزی برای یک صنف نیز در گرو شناخت آن صنف است. آشنایی با هویت یک گروه اجتماعی (راننده،

کارمند، کاسب، طلبه) دورنمای وظایف الهی و بخش عمده‌ای از برنامه شبانه‌روزی او را روشن می‌گرداند.

طلبگی و روحانیت

برخی میان طلبگی و روحانیت تفکیک کرده‌اند. اما گویا نیازی به این تفکیک نباشد. زیرا طلبگی فصل اول حیات روحانی است، و روحانیت امتداد طبیعی طلبگی. طلبگی فصل آموختن و پرورده شدن است. آموختن و پرورده شدن به غایت خدمت اجتماعی خاصی که در فصل دومِ حیات او ارائه می‌شود. بدین ترتیب، روحانیت بدون طلبگی یعنی انجام خدمت بدون آمادگی و آموزش، و طلبگی بدون تعهدِ خدمت یعنی فراهم آوردن، بدون بهره! هرکس که طلبه می‌شود به سازمان روحانیت شیعه وارد می‌شود و همه رسالت‌ها و وظایف آن را بر دوش می‌گیرد؛ وظایفی که نمی‌تواند نسبت به آنها بی‌اعتنا باشد؛ اما در آغاز راه باید برای انجام آن وظایف، مدتی آموزش ببیند و آمادگی کسب کند. روحانی که به خدمات اجتماعی فرهنگی و دینی مشغول است نیز طلبه است از آن جهت که هر عنصر خدوم اجتماعی موظف است همواره و پیاپی بهره‌های خود را افزایش دهد، با تخصص و دانش و تجربه بیشتر در میدان خدمت حضور یابد و فرمان تاریخی پیامبر اکرم (ص) به دانش‌آموزی تا پای گور را اطاعت کند. بنابراین مراد از هویت صنفی طلبه، همان هویت صنفیِ روحانی است و میان این دو تفاوتی جز به اعتبار وجود ندارد (*Alamzadeh Nouri, 2018*).

حوزه علمیه

حوزه در اصل واژه‌ای عربی از ماده «حوز» به منای احاطه کردن، گردآوردن و حصارکردن چیزی است. چنان‌که به مکان تجمع و محدوده و دامنه مکانی چیزی «حوزه آن چیز» گفته می‌شود (*Farahedi, 1999*). حوزه علمیه منتسب به یک مکان و یا یک شخص خاص و یا تفکر و اندیشه‌ای مشخص، بیانگر محدوده جغرافیایی و گستره دامنه مکانی آن می‌باشد. منظور از حوزه علمیه قم نیز مانند دیگر حوزه‌ها همچون حوزه فقهی مدینه، حوزه علمیه نجف و یا حوزه کلامی بغداد، محدود و گستره جغرافیایی و احاطه مدیریتی و نیز دامنه علمی (شامل تعلیم و تعلم‌های موجود در آن) است، که با هدف آموزش و نشر احکام و معارف اسلامی و پرورش عالمان، فقیهان، مجتهدان و مبلغان کارآمد دنبال می‌شود (*Ahmadi Jolfaei & et. al, 2023*).

کلمه حوزه یا حوزه‌های علمیه اصطلاحی است رایج در جهان به‌ویژه نزد شیعیان و به معنای مراکزی است که در آن به تدریس علوم دینی می‌پردازند و به اصطلاح آموزشگاهی است برای علوم دینی و قدیمی که تحت اشراف مجتهدین اداره می‌شود (*Safi Golpaygani, 2009*).

پیشینه پژوهش

در خصوص پیشینه پژوهش لازم به ذکر است که موضوع با توجه به زمینه فرهنگی و اعتقادی آن فقط در مطالعات داخلی موجود است و منابع خارجی آن وجود ندارد.

شریعتی مزینانی و سلیمانیه (۱۳۹۴)، به بررسی ویژگی‌های جامعه‌شناختی نمونه نوعی محصّل علوم دینی در حوزه علمیه قم، در میان طلاب سطح دو حوزه علمیه قم پرداخته‌اند. نتایج تحقیقات آنها نشان داد که دو گونه اجتماعی متمایز طلاّب با عناوین «تیپ نوگرا» و «تیپ سنّتی» نام‌گذاری شدند. این دو تیپ، با وجود نقاط شباهت فراوان، در هفت متغیر نوع انگیزه‌های طلبه شدن، سن ازدواج، نوع ابزار تبلیغ دینی، نوع رابطه با فناوری‌های ارتباطی نوین، نوع رابطه اجتماعی با همسر متفاوت با یکدیگر تمایز قابل توجهی داشتند (*Shariati Maziani & Solemaneh, 2017*).

نوری (۱۳۹۵)، در تحقیقی با عنوان: سنخ‌شناسی زنان طلبه بر اساس انگیزه‌های ایشان از تحصیل در حوزه‌های علمیه، در میان ۲۵ نفر از زنان طلبه حوزه‌های علمیه در دو شهر قم و تهران پرداخته و نشان داد که دو سنخ «رشدگرا» و سنخ «تعالی‌گرا» به‌عنوان سنخ‌های زنان طلبه بر اساس انگیزه‌هایشان از تحصیل در حوزه‌ها حضور دارند (*Nouri, 2018*).

فروغی (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای با عنوان: مطالعه جامعه‌شناختی سبک زندگی طلبگی) که در میان طلاب شهر انجام شد، نشان داد که سبک زندگی طلاب برگرفته از دو سبک زندگی سنت‌محور و سبک زندگی عرف‌محور است (*Foroughi, 2016*).

موحد و همکاران (۱۳۸۷)، در تحقیقی با عنوان: دینداری و نگرش مدرن در میان زنان طلبه و دانشجو، در میان دانشجویان زن مشغول به تحصیل در دانشگاه شیراز در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا و همچنین زنان طلبه حوزه‌های علمیه شهر شیراز نشان داد که میزان دینداری طلاب زن در تمام ابعاد، در مقایسه با همتایان خود در دانشگاه بسیار بالاتر است (*Movahid & et. al, 2011*).

حیدرپور (۱۳۹۶)، در تحقیقی با عنوان: مطالعه جامعه‌شناختی مواجهه زنان طلبه با مناقشات زناشویی، در میان زنان طلبه‌ای که مناقشات زناشویی داشتند، نشان داد چهار مقوله «ترجیحات ارزشی در همسرگزینی»، «اختلاف فرهنگی»، «حقوق زناشویی» و «تربیت فرزند» به‌عنوان زمینه‌های اساسی ایجاد مناقشه در خانواده‌های طلبه‌ها معرفی شده است (*Hedarpour, 2019*).

رحمانی (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان (زیِّ طلبگی از منش تا سبک زندگی انسان حوزوی) در میان طلاب حوزه علمیه قم نشان داد که زی طلبگی اساس و مبنای اصلی شکل‌گیری منش و هویت طلبه و انسان حوزوی است. این مفهوم بر پایه تقابل بنیادین مقدس و نامقدس در جهان‌بینی حوزوی طلبه و روحانی استوار است که به حوزه قدسی و فعالیت‌های دینی اختصاص دارد. این اختصاص به امر دینی و قدسی در رفتارها و کنش‌های زبانی، کنش‌های مصرفی و تکنیک‌های بدن طلاب به وضوح قابل مشاهده است (*Rahmani, 2015*).

محمدی و سرمدی (۱۴۰۰)، در مقاله‌ای با عنوان (مطالعه پدیدارشناختی تجربه زیسته همسران طلاب از سبک زندگی طلبگی) در میان همسران طلاب ساکن پردیسان قم نشان دادند که دو کلان‌معنا را در تجربه زیسته همسران طلاب درباره زندگی طلبگی را می‌توان به دست آورد؛ در گروهی «معنویت» و در گروه دیگر، «محدودیت» معنابخش زندگی طلبگی است. این دو معنای کلان، در هر یک از پنج بعد سبک زندگی طلبگی نیز جریان دارد و به تناسب، به هر یک معنایی متفاوت می‌بخشد (*Mohammadi & Sarmadi, 2022*).

شهبازی بروجنی (۱۳۹۷)، در تحقیقی با عنوان: بررسی عوامل جامعه‌شناختی بر نگرش نسبت به لباس روحانیت در تجربه زیسته همسران طلاب، نتیجه گرفت که مهم‌ترین عامل ایجادی و تأثیرگذار در نیرومندی نگرش همسران طلاب نسبت به روحانیت و لباس آنان «خانواده» است. عوامل شناختی در نگرش همسران طلاب نسبت به لباس روحانیت شامل «تأثیر استاد به‌عنوان دیگران مهم»، «معنویت روحانیون» و «اعتقاد به تقدس با پوشش لباس روحانیت» است (*Shahbazi Bourojeni, 2019*).

فراستخواه (۱۳۹۴)، مقاله‌ای با عنوان: تجربه‌های زیسته و ادراک شده دانشجویان، در میان یک دانشگاه ایرانی نشان داد که تصویر اجتماعی دانشگاه در دیدگاه دانشجویان مخدوش و مناقشه‌آمیز شده است. مقررات خشک و روال‌های بروکراتیک دانشگاه‌ها در ادراک زیسته دانشجویان تأثیرات منفی زیادی داشته است (*Farastkhah, 2016*).

قیصریه نجف‌آبادی و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان: مطالعه پدیدارشناسانه در میان مدیران زن در اصفهان، نشان دادند که اشتغال در بیرون از خانه سبب افزایش رضایت از زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی است و از طرفی اکثر مشارکت‌کنندگان به سختی هماهنگی نقش‌های خانوادگی و نقش‌های شغلی از آن دارند (*Gheisarie Najafabadi & et. al, 2016*).

خاکساری‌فرد و سوری (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای با عنوان: بررسی فهم پدیدارشناسانه تجربی زیسته زنان از حضور در مجالس مذهبی زنانه، در میان۴۰ نفر از زنانی که در مناطق مختلف تهران در مجالس مذهبی و هیئت‌ها شرکت داشتند نشان دادند که تجربه زیسته زنان از حضور در مجالس مذهبی در سه صنف فکری، عملی و اجتماعی به شرح زیر می‌باشد: الف) فکری: کسب اجر اخروی و نزدیکی به خدا، تأثیر مثبت این‌گونه حضور بر روح و روان آدمی با آگاهی بیشتر از قرآن و احکام دین و زندگی؛ ب) عملی: پیدا کردن گزینه‌های مناسب و مذهبی جهت ازدواج، تأثیر مثبت در زندگی خانوادگی و زناشویی، پر کردن اوقات فراغت؛ ج) اجتماعی: شرکت در امور خیریه اجتماعی، آگاهی از وضعیت زندگی دوستان، خویشان و در صورت نیاز کمک به آنان و دید و بازدید خانوادگی (*Khaksarfar & et al., Suri, 2017*).

میرخدایی و همکاران (۱۳۹۷)، در تحقیقی با عنوان: اخلاق حرفه‌ای معلمی در مکتب‌خانه، پژوهشی پدیدارشناسانه بر اساس تجربه زیسته شاگردان مکتب‌خانه) در میان ۱۳ نفر از سالخوردگان که فضای مکتب‌خانه را درک کرده بودند نشان دادند که شماری از شاخص‌های مثبت و منفی اخلاق حرفه‌ای معلمی امروز جامعه ایران ریشه در نگرش و رفتار معلم معلمان مکتب‌خانه دارد (*Mirkhodaei & et. al., 2018*).

شریفی دروازه و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان: واکاوی روش‌های آموزش دینی مبتنی بر تجربه زیسته آموزگاران و متخصصان علوم دینی و تربیتی، در میان آموزگاران و متخصصان علوم دینی و تربیتی نشان دادند که پرکاربردترین روش‌هایی که آموزگاران در آموزش دینی استفاده می‌کردند شامل داستانگویی، تلفیق با دروس مختلف، پروژه، واحد کار، ایفای نقش نمایشی، مباحثه، پرسش و پاسخ، فرصت تجربه، قضاوت عملکرد و تمثیل و تشبیه می‌باشد (*Sharifi Darvazeh & et. al, 2020*).

روش‌شناسی پژوهش

روش استفاده شده در پژوهش حاضر تحلیل محتوای کیفی و تحلیل مضمون است. تحلیل مضمون (یا تحلیل تماتیک) یک روش کیفی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها است که به محققان این امکان را می‌دهد تا الگوها و مضامین کلیدی را در داده‌های متنی شناسایی کنند. جامعه پژوهش حاضر زنان طلبه حوزه‌های علمیه شهر تهران در تمام سطوح تحصیلی (سطح دو، سه و چهار) و رشته‌های علمی و تخصصی متنوع بوده اند که به‌عنوان نمونه مورد مصاحبه و تحقیق قرار گرفتند. نمونه‌ها با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شد که با ۱۵ نفر اشباع داده حاصل گردید. ابزار جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه نیمه ساختمند بوده و با استفاده از نرم‌افزار *MAXQDA* تحلیل داده‌ها به صورت مضمونی انجام شد.

یافته‌های پژوهش

به منظور رسیدن به یافته‌ها، مراحل تحلیل مضمون به شکل صورت گرفت؛ در مرحله اول مصاحبه، مرحله دوم کدگذاری مصاحبه‌ها بر مبنای تعریف مفاهیم، مرحله سوم شناسایی مضامین یا کلیدواژه‌های اصلی از هر گفتار، مرحله چهارم بررسی دقیق‌تر مضامین، مرحله پنجم نام‌گذاری مضامین صورت گرفت. یافته‌های به‌دست آمده در دسته‌های گوناگون انگیزه ورود، تصورات طلاب پیش از ورود به حوزه، تجربیات جهان‌طلبی و تغییر در سبک زندگی بوده است. شواهد گفتاری و مراحل هر کدام از یافته‌ها به تفکیک در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱: ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مرتبط با انگیزه ورود به حوزه

Table 1: *Dimensions, Components, and Indicators Related to Motivation to Enter the Field*

بعد	مؤلفه	شاخص
Dimensional	*Component*	*Index*
انگیزه بیرونی	خانواده سنتی مذهبی	حمایت و تشویق پدر همسو با اهداف و برنامه‌های طلبه
		جلب رضایت پدر و اطاعت‌پذیری از والدین
	تبلیغات حوزوی و تشویق دیگران	تشویق دیگرانی که دانشگاه و حوزه را تجربه کرده‌اند
		ترسیم آینده‌ای آرمانی و ایده‌آل در دفترچه ثبت‌نام

بعد	مؤلفه	شاخص
Dimensional	*Component*	*Index*
		ادامه تحصیل و اخذ مدرک، شغل و موقعیت اجتماعی
	ازدواج و حمایت همسر	حمایت و تشویق همسر
		ازدواج
انگیزه درونی	رشد اخلاقی و معنوی	درک معنویت و تربیت اخلاقی و انتقال به دیگران
		به دنبال پیشرفت معنوی، اصلاح خود و بهتر شدن
	رشد علمی و پژوهشی	عطش علمی و یافتن پاسخ مجهولات ذهنی
		حس کنجکاوی و علاقه به تحقیق و تفحص در مورد دین
		فهم فلسفه و چرایی احکام و شریعت
	خدمت‌رسانی به دیگران	علاقه به خدمت به انسان‌ها و حل مشکلات زنان
		هدایت مردم با تبلیغ و پاسخگویی به شبهات مردم
		علاقه به مشاوره دادن، تأثیرگذاری و رشد دادن دیگران
	تعلقات مذهبی	مجذوب زندگی و مطالعه منش روحانیون بزرگ
		به دنبال فهم تکالیف، مسئولیت‌ها و وظایف از احکام و علوم دینی
		لذت از زندگی مذهبی و پناه آوردن به حوزه

جدول ۲: ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مرتبط با تصورات و دیدگاه‌های طلاب قبل از رفتن به حوزه

Table 2: *Dimensions, Components, and Indicators Related to Students' Perceptions and Views before Going to the Seminary*

بعد	مؤلفه	شاخص
Dimensional	*Component*	*Index*
تصورات و دیدگاه‌های طلاب قبل از رفتن به حوزه	تعالی‌گرا	اطمینان به پیشرفت علمی و معنوی در حوزه
		رشد و پیشرفت در ابعاد مختلف علمی و دینی
	مقدس‌مآب	تبدیل شدن به انسانی که خدا خواسته
		تصور برخورد با انسان‌های مهذب و بسیار با اخلاق
		دنبال آرمان‌های والا و ساخت مدینه فاضله در کشور
	خالی‌الذهن	عدم شناخت نسبت به فضای حوزه و جهان‌طلبگی

جدول ۳: ابعاد و مؤلفه‌ها و شاخص‌های مرتبط با تجربیات جهانِ طلبگی

Table 3: *Dimensions, Components, and Indicators Related to Cosmopolitan Experiences*

بعد	مؤلفه	شاخص
Dimensional	*Component*	*Index*
علمی ـ آموزشی	محتوای دروس	دشواری و حجم زیاد دروس
		عدم تطابق محتوای درسی با رسالت و وظایف زنان
		وجود واحدهای درسی غیر مرتبط و غیر کاربردی
		وجود رقابت، حسادت و تقلب در بین طلاب بابت نمره
		عدم توانایی‌برخی اساتید قدیمی در تدریس کتب جدید
		فهم و یادگیری درست و عمیق دروس در گروی مباحثه
	تبلیغ	معرفی تبلیغ به‌عنوان قله و آرمان مسیر زن طلبه
		عدم تربیت‌مبلغین متخصص و شایسته در حوزه علمیه زنان
		بزرگداشت و احترام مردم نسبت به علما در گذشته
تربیتی ـ اخلاقی	روابط اساتید و مسئولین با طلاب	توجه طلاب امروز به رابطه صمیمی و صادقانه با اساتید
		تذکرات مکرر مسئولین به خندیدن و شئون طلاب
		مدیریت و کنترل افراطی طلاب
		رفتارهای توأم با توبیخ و سرزنش برخی مسئولین با طلاب
		فراهم نبودن فضای گفتگو با طلاب از سوی مسئولین
		تذکرات موکد مسئولین نسبت به رعایت شئون طلبگی
		عدم حق اعتراض و انتقاد از سوی طلاب
	فضای حوزه و تفاوت و مقایسه حوزه‌های علمیه مختلف در تهران	مشخص نبودن اهداف، برنامه‌ها و چشم‌انداز طلبگی
		فضایی خشک و زمخت، فاقد لذات مادی و دنیوی در حوزه
		فعالیت‌های سیاسی و فرهنگی همسو با آرمان‌های انقلاب
		طلاب جنوب شهر دارای روحیه‌های جهادی انقلابی
		امکانات خوب برخی حوزه‌ها مثل آمفی تئاتر، استخر و ...

جدول ۴: ابعاد و مؤلفه‌ها و شاخص‌های مرتبط با تجربیات جهانِ زیستی

Table 4: *Dimensions, Components, and Indicators Related to Experiences of the Living World*

ابعاد		شاخص
Dimensions		*Index*
جهان زیستی	اوقات فراغت	مطالعه و کتاب خوانی
		شرکت در دوره‌های آموزشی و کسب مهارت‌های زندگی
		طلاب دهه ۷۰ و ۸۰ رفتن به سینما، کافه، تفریح با دوستان
		در کنار خانواده به آشپزی، تفریح و سفر رفتن
		رفتن به زیارت اماکن مقدسه، منزل علما و گلزار شهدا
	فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی	مدیریت، معاونت آموزشی، پژوهشی و فرهنگی در حوزه‌های علمیه
		پژوهشگر، نویسنده و مؤلف کتاب
		مشاور خانواده
		مبلغ دینی در مدارس مساجد، کانون‌ها و محافل عمومی
		معلم مدرسه یا مدرس حوزه و دانشگاه
		کارمند سپاه پاسداران
	ازدواج	احساس رضایت از زندگی با همسری روحانی
		تقدم قرآن و سنت در اختلاف سلیقه‌ها در مناقشات زناشویی
		عروسی با سبک مذهبی و موسیقی سنتی
		محدودیت در خواستگاران، انتخاب همسر و امر ازدواج
	چشم‌انداز و افق	تعهد به حوزه و حرکت در جهت دفاع، تقویت و رشد دین
		علاقه به تحصیل هم حوزه و هم دانشگاه
		شرکت در آزمون استخدامی آموزش و پرورش یا وکالت
		عدم بازگشت به حوزه و ادامه تحصیل
	ارتباط با تکنولوژی و زبان خارجی	ترس کودکانه از ارتباط با تکنولوژی
		تسلط به فوتوشاپ، برنامه نویسی و فعالیت‌های رایانه‌ای

جدول ۵: ابعاد و مؤلفه‌ها و شاخص‌های مرتبط با تغییر و تحولات حجاب و سبک پوشش

Table 5: *Dimensions, Components, and Indicators Related to Changes and Developments in Hijab and Clothing Style*

بعد	مؤلفه	شاخص
Dimensional	*Component*	*Index*
حجاب و سبک پوشش	طلاب سنتی	انتخاب چادر به‌عنوان تکلیف شرعی و از روی تعبد
		عدم تغییر در سبک پوشش قبل و بعد از حوزه
		اهمیت به چادر به نشانه حیای زن و یا ترس از نامحرم
		قداست قائل شدن برای چادر و پوشش تیره و ساده نسبت به مدل‌های جدید مثل چادر ملی یا مدل دانشجویی
	طلاب نوگرا	علاقه طلاب نسل جدید به عبا و چادرهای مدرن و متنوع
		به نمایش گذاردن زیبایی‌ها و محاسن چادر
		درک عمق زیبایی‌های نهفته در چادر مثل حس امنیت و محفوظ بودن
		پوشیدن شکیل‌ترین لباس‌ها در قالب حجاب استایل

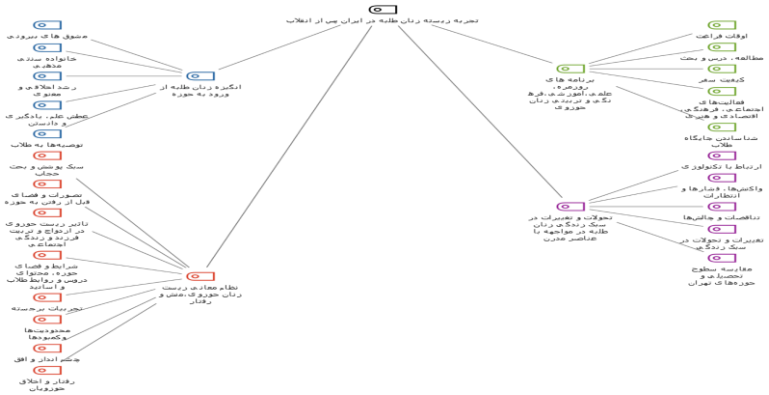
سپس بعد از مصاحبه با این افراد به استخراج کدهای باز، محوری و گزینشی پرداخته شد. قابل ذکر است که پس از انجام مصاحبه اشباع نظری حاصل شد. بدین‌گونه که کدهای استخراج شده جدیدی در مصاحبه پانزدهم به مجموع کدها اضافه نشد و کدهای استخراجی تکراری بودند.

جدول ۶: جدول اشباع نظری برای شاخص‌های تجربه زیسته زنان طلبه شهر تهران در ایران پس از انقلاب

Table 6: *Theoretical Saturation Table for Indicators of Lived Experience of Female Students in Tehran in Post-Revolutionary Iran*

Code System	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	SUM
مشوق های بیرونی	144	81	35	61	25	118	56	36	39	25	61	38	33	61		813
خانواده سنتی مذهبی		16			40		19		85	7	20	40	58	15		300
رشد اخلاقی و معنوی	42	15	39	84	22	49	55	30	19	13	25	8	24	29		454
عطش علم، یادگیری و دانستن	23	22	54	43	16	15	25	45	13	50	13	12	70	45		446
توصیه‌ها به طلاب	14	36	41	18	78	20	25	37	12	33	28	22	51	22		437
سبک پوشش و بحث حجاب					20					34	361		23			438
تصورات و فضای قبل از رفتن به حوزه							12			37	317				15	381
تاثیر زیست حوزوی در ازدواج و تربیت فرزند و زندگی اجتماعی				25		3	17		33	30			56		89	253
شرایط و فضای حوزه، محتوای دروس و روابط طلاب و اساتید				110		92	122		118	838			186		227	1693
تجربیات برجسته		24	24		33	55	33	3	43	468	23	158		13	15	892
محدودیت‌ها وکمبودها		37	32		100	92	34	23	140	63	67	210		30	63	891
چشم انداز و افق		61	38		19		44	72	86	77	29	165		62	57	710
رفتار و اخلاق حوزویان		39	17				36	39		36		130				297
اوقات فراغت		88	40		102		19	58		93	41	86			127	654
مطالعه، درس و بحث		75	32		13										39	159
کیفیت سفر		63	10		10		17	10		30	8	28			34	210
فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و هنری		117	89	173	70	40	89	195		109	131	43	3	114	82	1255
شناساندن جایگاه طلاب		43		183	3	32		54		2				27		344
ارتباط با تکنولوژی		9		202	29	61		26		36			16	81		460
واکنش‌ها، فشارها و انتظارات	98	125	187	69	248	171		97	241	24		237	178	488	282	2445
تناقضات و چالش‌ها	963		281		62	155	143	64	86	143	106		215	208	34	2460
تغییرات و تحولات در سبک زندگی		214	279	225	266	311	196	358	244	4	27		308		221	2653
مقایسه سطوح تحصیلی و حوزه‌های تهران		82	83	39	73	29	192	31	28							557
SUM	1284	1147	1281	1232	1229	1243	1134	1178	1187	2152	1257	1177	1221	1195	1285	19202

پس از رسیدن به اشباع نظری، مصاحبه و کدگذاری به پایان رسید. فرآیند کدگذاری و تحلیل متنی مصاحبه‌ها در نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی *MAXQDA 2020* انجام گردید. خروجی نهایی مؤلفه و شاخص‌های استخراج شده به شکل زیر است.

شکل ۱: خروجی نهایی نظرات افراد مصاحبه‌شونده برای تجربه زیسته زنان طلبه شهر تهران در ایران پس از انقلاب

Figure 1: *Final Output of Interviewees' Opinions on the Lived Experience of Female Students in Tehran in Post-Revolutionary Iran*

بحث و نتیجه‌گیری

تجربه زیسته به‌عنوان مفهومی پیچیده در پدیدارشناسی، شامل آگاهی فرد از دنیای اطراف، اشیاء فیزیکی، ارزش‌ها، حالات روانی، فعالیت‌ها و احساسات است. این دیدگاه ارتباط میان آگاهی فردی و اجتماعی را بررسی می‌کند. زی طلبگی نیز یک مفهوم چندوجهی است که برخی آن را محدود به احکام شرعی می‌دانند و برخی دیگر فراتر از فقه می‌بینند. این مفهوم تمام جنبه‌های زندگی را در بر می‌گیرد. پژوهش نشان داد که انگیزه زنان طلبه در ایران شامل انگیزه‌های بیرونی و درونی و تصورات و تجربیات آنها از حوزه علمیه است.

تبیین تحلیل یافته‌های کیفی پژوهش نشان داد که یکی از مؤلفه‌های تجربه زیسته زنان طلبه در ایران پس از انقلاب "انگیزه زنان طلبه" است. این مؤلفه به دو دسته انگیزه‌های بیرونی و درونی تقسیم می‌شود؛ انگیزه‌های بیرونی شامل خانواده‌های سنتی مذهبی، ازدواج و حمایت همسر، و تبلیغات حوزوی است. این عوامل محیطی مساعدی را

برای ورود به حوزه ایجاد می‌کنند. از طرف دیگر، زنان طلبه دارای انگیزه‌های درونی قوی هستند، از جمله علاقه به علم و پژوهش، رشد اخلاقی و معنوی، توجه به مشکلات جامعه و تمایل به خدمت به دیگران. تجارب شخصی، عدم رضایت از مسیرهای علمی دیگر، مطالعه آثار متفکران اسلامی و لذت بردن از علوم دینی نیز به این انگیزه‌ها اضافه می‌شود. این ترکیب از انگیزه‌های بیرونی و درونی باعث جذب زنان به حوزه و تحصیل علوم دینی می‌شود تا نیازهای جامعه را برطرف کنند.

مؤلفه بعدی از مؤلفه‌های تجربه زیسته زنان طلبه در ایران پس از انقلاب "تصورات زنان طلبه از حوزه و جهان طلبگی" است. این تصورات به سه دسته تقسیم می‌شود: تعالی‌گرا، مقدس‌ماب و خالی از ذهن. زنان طلبه‌ای با دیدگاه تعالی‌گرا به حوزه می‌آیند و آن را منبعی برای رشد و تعالی همه‌جانبه می‌دانند. آنها از دروس حوزوی انتظار غنای علمی و روش‌های آموزشی عمیق‌تری نسبت به دانشگاه دارند. گروه دوم، طلاب با نگرش مقدس‌مآبانه هستند که به دنبال دستیابی به جهان معنویت و اخلاق در حوزه می‌باشند. دسته سوم شامل زنانی است که بدون هدف مشخص و آگاهی وارد حوزه می‌شوند و ممکن است چالش‌ها و فرصت‌های طلبگی را نادیده بگیرند.

مؤلفه دیگر بررسی تجربه زیسته زنان طلبه در ایران پس از انقلاب "تجربیات زنان حوزوی" است که شامل زیر شاخه‌های جهان طلبگی و جهان زیستی است. جهان طلبگی شامل محتوای دروس، تبلیغ، روابط طلاب با اساتید و واکنش مردم جامعه است و جهان زیستی شامل سفر، برنامه‌های روزمره، اوقات فراغت، چشم‌انداز، فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی است. بر اساس مصاحبه با زنان طلبه در طول چهار دهه اخیر، چالش‌هایی در زندگی شخصی و اجتماعی زنان وجود دارد. یکی از این چالش‌ها، تصورات کلیشه‌ای مردان در مورد زنان طلبه است که بر فرصت‌های ازدواج آن‌ها اثر می‌گذارد. تربیت حوزوی تأثیر زیادی بر زندگی طلاب و خانواده‌هایشان دارد. مفهوم دیگری در این زمینه، نقش پدر در انگیزه‌های زنان برای ورود به حوزه است. در گذشته، زنان تحت تأثیر پدران خود به مدرسه و حوزه‌های علمیه می‌رفتند. اما اکنون این تأثیر به شکلی واقع‌بینانه‌تر وجود دارد و تشویق پدر و همسر در انتخاب‌های زنان تأثیر دارد. با این حال، تصمیم‌گیری زنان در این زمینه تحت تأثیر مردان قرار می‌گیرد. در بعد انگیزه داخلی، تمرکز بر رشد و اصلاح در چهار دهه اخیر تحولاتی را تجربه کرده است. زنان با هدف رشد فردی و خودشکوفایی به حوزه می‌آیند و برخی تحت نارضایتی در این مسیر باقی می‌مانند. گروهی نیز، با کاهش انگیزه از حوزه خارج می‌شوند. یکی از تجربیات زنان طلبه به پوشش و مفهوم حجاب مربوط

می‌شود. زنان طلبه چادر را نمادی از حیا و محافظت می‌دانند و درک فلسفه چادر نیازمند نگاه عمیق‌تری است. طلاب جوان دیگر تنها به رعایت شرع فکر نمی‌کنند، بلکه به زیبایی و جذابیت پوشش خود نیز اهمیت می‌دهند و رابطه محترمانه با دیگران را بر اظهار عقاید ترجیح می‌دهند. در نظام آموزشی حوزوی سنتی، محتوای درسی چالش‌برانگیز و عمیق بود و طلاب به مباحثه کتب کلاسیک به زبان عربی می‌پرداختند. اما دروس امروزی ساده‌تر و به فارسی ترجمه شده‌اند که منجر به کاهش اهمیت مباحثه شده است. در حال حاضر، نمره و مدرک تحصیلی اهمیت بیشتری دارند و طلاب به علوم روز علاقه‌مندتر شده‌اند. با این حال، تنوع رشته‌ها چالش‌هایی را به همراه دارد. برای زنان طلبه، تمایل بیشتری به علوم اخلاقی و تربیتی وجود دارد که کاربردی بودن دروس را به چالش می‌کشد. در مورد احترام در رابطه استاد و طلاب در چهل سال گذشته، با وجود چالش‌هایی مثل دشواری دروس و انتظارات بالا، زنان طلبه با انگیزه و استقامت به پیشرفت و تحول ادامه می‌دهند. در این مدت، روابط بین طلاب و اساتید در حوزه‌های علمیه تغییرات قابل توجهی داشته است. فهم این روابط، به‌ویژه درباره زنان طلبه در ایران پس از انقلاب، اهمیت دارد. طلاب به تجربه و دیدگاه‌های خود درباره روابط با اساتید اشاره می‌کنند. سنت‌ها و آداب حوزه‌های علمیه بر احترام به سلسله مراتب استادی استوار است، اما در نظام جدید، نگرش به اساتید تغییر کرده و برابری و احترام متقابل اهمیت یافته است. امروزه، طلاب به دنبال روابط دوستانه و برابر با اساتید هستند و این تحول به ترویج تفکر انتقادی کمک کرده است. در تحول جهان زیست طلبگی، زنان طلبه با سبک زندگی جدیدی روبرو هستند، به‌ویژه در ارتباط با تکنولوژی. آنها برای برقراری ارتباط مؤثر در دنیای امروز، به یادگیری زبان و مهارت‌های دیجیتال توجه می‌کنند. ترس از تکنولوژی به اشتیاق برای یادگیری تبدیل شده و زنان طلبه در دوره‌های کامپیوتر شرکت می‌کنند. وبلاگ‌نویسی و فعالیت در اینستاگرام نیز از جمله فعالیت‌های آنان است. آنها به دنبال مدیریت رسانه‌ای حوزه و ترویج سواد رسانه‌ای هستند.

حوزه علمیه صرفاً به یک مکان آموزش و تعلیم علوم دینی تقلیل نمی‌یابد و واجد یک نظام تربیتی نیز هست که به "زیست حوزوی" شهرت یافته و همه ابعاد زندگی طلبه را شامل می‌شود. نظامی که "جامعیت" شاخص آن است. حوزه نه تنها مکان تحصیل بلکه محل زیست اجتماعی، عبادی، فراغتی طلبه بوده است و همه نیازهای فردی وی را از از پوشش گرفته تا خوراک و مسکن تأمین می‌کرده است. این فضای آمیخته تعلیم و تربیت، باعث می‌شده است که آموزش طلبه صرفاً در سطح آگاهی و اطلاعاتی متوقف نشود بلکه

رفتار، کردار و منش وی را نیز هدایت کند (*Soleymaniyeh, 2013*). طلبه دارای یک هویت و خود فردی و نیز دارای یک هویت و خود صنفی است. هویت طلبگی و کسوت روحانیت، ماهیتاً به‌گونه‌ای است که نوع خاصی از زندگی را برای طلبه رقم می زند. هویت طلبه، بر اساس رسالت‌های طلبگی تعریف می‌شود و زندگی، بستر حرکت در جهت تحقق این رسالت هاست (*Alemzadeh Nouri, 2016*). طلبه با تحصیل ناتمام و تمام وقت در حوزه، درآمد ماهیانه و ... از محصل دیگر نهادهای آموزشی مشابه متمایز می‌گردد چرا که زیست حوزوی وجه لاینفک طلبگی است؛ لذا در این تحقیق تجربه زیسته زنان طلبه در ایران پس از انقلاب (مطالعه موردی: حوزه‌های علمیه خواهران شهر تهران) مورد بررسی قرار گرفت. در این راستا چهار کد انتخابی (ابعاد) انگیزه زنان طلبه از ورود به حوزه، نظام معانی زیست زنان حوزوی، منش و رفتار، برنامه‌های روزمره، علمی، آموزشی، فرهنگی و تربیتی زنان حوزوی، تحولات و تغییرات در سبک زندگی زنان طلبه در مواجهه با عناصر مدرن مورد بررسی قرار گرفت. تجربه زیسته زنان طلبه در ایران پس از انقلاب شامل ۲۳ کد محوری (مؤلفه) می‌باشد که شامل مشوق‌های بیرونی، خانواده سنتی مذهبی، رشد اخلاقی و معنوی، عطش علم، یادگیری و دانستن، توصیه‌ها به طلاب، سبک پوشش و بحث حجاب، تصورات و فضای قبل از رفتن به حوزه، تأثیر زیست حوزوی در ازدواج و تربیت فرزند و زندگی اجتماعی، شرایط و فضای حوزه، محتوای دروس و روابط طلاب و اساتید، تجربیات برجسته، محدودیت‌ها و کمبودها، چشم‌انداز و افق، رفتار و اخلاق حوزویان، اوقات فراغت، مطالعه، درس و بحث، کیفیت سفر، فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و هنری، شناساندن جایگاه طلاب، ارتباط با تکنولوژی، واکنش‌ها، فشارها و انتظارات، تناقضات و چالش‌ها، تغییرات و تحولات در سبک زندگی، مقایسه سطوح تحصیلی و حوزه‌های تهران می‌باشد؛ همچنین کدگذاری باز (شاخص‌ها) دارای ۱۱۰۳ کد می‌باشد. در پایان خاطرنشان می‌شود که تمامی نتایج و دستاوردهای این پژوهش مانند هر پژوهش دیگری تحت تأثیر برخی محدودیت‌ها بوده است که شامل موارد ذیل می‌باشد:

اولین محدودیت پژوهش حاضر، انتخاب مشارکت کنندگان و نمونه آماری در اجرای پژوهش بود. چون انتخاب نمونه آماری تحت تاثیر محدودیت‌های زمانی و مکانی بوده است. لذا در صورت افزایش تعداد نمونه، ممکن بود نتایج پژوهش به مراتب دقیق تر باشد.

یکی دیگر از محدودیت‌های تحقیق میزان تعمیم پذیری یافته‌های پژوهش است. اینکه چه میزان این یافته‌ها در سطح جامعه تحقیق قابل تعمیم است؟ اگر چه اعتماد ابزار اندازه‌گیری بررسی شده است، ولی بنا به کیفی بودن بخشی از تحقیق، نمی‌توان گفت که

اگر این بخش از تحقیق دوباره با ابزار مصاحبه انجام شود جواب یکسان خواهد شد. محدودیت در دسترسی به منابع انسانی برای بررسی تجربه زیسته زنان طلبه در ایران پس از انقلاب (مطالعه موردی: حوزه‌های علمیه خواهران شهر تهران).

References:

Abbaszadeh Yakhforozan, E., Salehi, M. R. (2018). "Investigating the factors of motivation from different perspectives of educational theorists", Journal of Nations, 36(3), 91-107. (Persian).

Ahmadi Jolfaei, H., Mousavi Kermanshahi, M. A. (2022). The Origin and Developments of the Qom Seminary, Encyclopedia of the Hundred Years of the Qom Seminary, edited by Mehdi Mehrizi, Qom, Sahl Publications. (Persian).

Alamzadeh Nouri, M. (2016). The Covenant of Asceticism Textbook, Qom Seminary Management Center, third edition. (Persian).

Anvari, H. (2004). The Language of Speech, Tehran, Sokhan.

Farahidi, Khalil Ibn Ahmad. (1985). Kitab al-Ayn, Dar al-Hijrah, first edition, Qom.

Farastkhah, M. (2016). "Students Lived Experience and Perception of the University A Case Study of Iranian University", Ihej, 7(2), 25-70. URL: http://ihej.ir/article-1-443-fa.html. (Persian).

Gheisarie Najafabadi, F., Elahidoost, S. and Rabbani Khorasghani, A. (2013). "A Phenomenological Study of Lived Experiences of Female Managers in Isfahan City", Journal of Applied Sociology, 24(4), 19-41. (Persian).

Heydarpour, H. (2017). A sociological study of female students' exposure to marital conflicts, Master's thesis in social sciences, University of Tehran. (Persian).

Jackson, C., Vaughan, D. R., & Brown, L. (2018). "Discovering lived experiences through descriptive phenomenology", International Journal of Contemporary Hospitality Management, 30(11), 3309-3325.

Khaksarfard, A. and Suri, S. (2017). "A Phenomenological Understanding of the Life Experience of Women from Their Presence in Wom-en Religious Ceremonies", Strategy for Culture, 10(38), 165-183. (Persian).

Mirhkhodaeijondani, H., Heidari, M. H., & Bakhtiyar Nasr-Abadi, H. (2018). "Teacher's Professional Ethics in

Maktabkhaneh: a Phenomenological Investigation Based on the Lived Experience of Maktabkhaneh Students", Journal of Islamic Education, 13(27), 114-101. doi: 10.30471/edu.2018.1466.

Movahhed, M., Enayat, H. and Kaydan Badi', M. (2008). "Religiosity and Modern Attitude among Seminary and University Women Students", Women's Studies Sociological and Psychological, 6(3), 7-29. doi: 10.22051/jwsps.2008.1359.

Nouri, E. (2016). Typology of female students based on their motivations for studying in seminaries, Master's thesis. University of Tehran. (Persian).

Rahmani, J. (2013). "Ziie Talabegi: Form Habitus to Lifestyle of Homo Hawzavi", Journal of Iranian Cultural Research, 6(2), 113-142. doi: 10.7508/ijcr.2013.22.005. (Persian).

Safi Golpayegani, L. (2009). The History of Shiite Scientific Institutions, first edition, Qom Center for the Compilation and Publication of Ayatollah Safi's Works. (Persian).

Samimi, S., & Firouzabadi, S. S. (2010). "Motivation and its role in eliminating or reducing learners' errors", Critique of Foreign Language and Literature (Journal of Humanities), 2(4), 111-127. (Persian).

Shahbaz Brojeni, S. (2019). A Study of Sociological Factors on the Attitude towards the Clergy's Clothing in the Lived Experience of Students' Wives, 11(36), 91-122. doi: 10.22081/fpq.2019.69855. (Persian).

Shariati Mazinani, S. & Soleimanieh, M. (2015). "Investigating the sociological characteristics of a typical sample of religious studies students in the Qom seminary (level course students)", Shiite Studies Quarterly, 13(50), 7-31. (Persian).

Sharifi Darvazeh, M., Nasr Isfahani, A. R., & Mirshah Jafari, S. E. (2020). "Exploring the Methods of Religious teaching Based on of the School Teachers' and Religious and Teaching Experts' the Lived Experiences", Journal of Islamic Education, 15(34), 7-29. doi: 10.30471/edu.2019.5508.2066. (Persian).

Sharifi Darvazeh, M., Nasr Isfahani, A. R., & Mirshah Jafari, S. E. (2020). "Exploring the Methods of Religious teaching Based on of the School Teachers' and Religious and Teaching Experts'

the Lived Experiences", Journal of Islamic Education, 15(34), 7-29. doi: 10.30471/edu.2019.5508.2066. (Persian).

To Study the Lived-Experience of Seminary Women in Iran after the Revolution (Case Study: of Female Seminaries in Tehran)

Seyedeh Leila Fatemi[1], *Mehrab Sadeqnia (Ph.D)*[2]
Allah Karam Karamipour (Ph.D)[3]

DOI: 10.22055/QJSD.2026.49065.3042

Abstract:

Female seminarians in Islamic seminaries have been recognized as influential religious actors in society; therefore, understanding their lived experiences is both meaningful and debatable. This study aims to explore the lived experiences of female seminarians in post-revolutionary Iran, with a case study focusing on women's seminaries in Tehran. Conducted with a qualitative approach and using thematic analysis, the research employed in-depth semi-structured interviews as its primary data collection technique. The research population comprised all female seminarians in Tehran's seminaries, representing diverse educational levels and fields of study. Through purposive sampling, 15 participants were interviewed until data saturation was reached. *MAXQDA* software was utilized for data analysis. The findings reveal that the lived experiences of female seminarians in Tehran encompass 23 components categorized into four main dimensions: (1) motivations for entering the seminary, (2) preconceptions about the seminary prior to enrollment, (3) their experiences within the seminary, including both the seminary world and their broader lifeworld, and (4) transformations and changes in their lifestyle over the course of four decades. The research describes and interprets these transformations by examining the participants' evolving systems of meaning across different periods, observing both shared patterns and individual variations. The results indicate that the initial motivations of female seminarians are primarily rooted in religious and familial interests. These women seek profound spiritual experiences and personal growth. As they progress through the educational system, new motivations emerge, such as the pursuit of expertise and a sense of empathy toward social challenges.

Key Concepts*: *Seminary, Lived Experience, Female Seminarians, Lifestyle

[1] PhD Student, Department of Religious Studies, Faculty of Religions, University of Religions and Denominations, Qom, Iran, seyyedehleila@gmail.com
[2] Associate Professor, Department of Abrahamic Religions, Faculty of Religions, University of Religions and Denominations, Qom, Iran (Corresponding Author), mehRabsadeghniam@gmail.com
[3] Assistant Professor, Department of Religious Studies, Faculty of Religions, University of Religions and Denominations, Qom, Iran, karamip49@gmail.com

© 2019 by the authors. Licensee SCU, Ahvaz, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license) (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).